

مفهوم ریسک در بیمه محصولات کشاورزی

از: ایرج جابری

و خسارت همچنان وجود دارد. بدین جهت موارد بسیاری وجود دارد که در عمل قبول خطر و خسارت آن ارزانتر و یا اقتصادی تر از دوری جستن و یا جلوگیری از آن است. مضافاً آنکه همیشه نمیتوان از کلیه خطرات گریخت و میبایست بخشی از عواقب خطرات طبیعی را قبول نمود.

خصوصیات خطرات کشاورزی برای بیمه شدن

هر خطری در بخش کشاورزی قابل بیمه شدن نیست. شرایط لازم برای بیمه نمودن یک خطر بترتیب زیر است:

الف - خطر در یک مجموعه وسیع مطرح و دارای خصوصیت همسان و یکنواخت باشد تا بتوان با بهره گیری از محاسبات احتمالات وقوع و احتمال آنرا پیش بینی کرد.

ب - خسارت نمیتواند بدون تأثیرگذاری بر بیمهگذار یا عبارتی بدون دادن قربانی حادث شود. با توجه باینکه بیمه میبایستی خسارات وارده از "مشیت الهی" را کاهش دهد، لذا کار آن در عمل مقابله با خسارات فیزیکی است و نه خسارات معنوی انسانی بنابراین میبایستی بخشی از خسارت توسط بیمهگذار تحمل شود.

ج - خسارات وارده در حد بالایی باشد و تأثیر عمده در کاهش درآمد کشاورز داشته باشد وگرنه خسارات جزئی بعلت قرار گرفتن زیر حداقل فرانشیز شامل دریافت غرامت نشده و حتی حق بیمه پرداختی را نمی پوشاند.

د - و بالاخره میبایستی از دو جنبه عینی و

مقابله با خطرات

در مقابله با خطرات تهدیدکننده کشاورزی سه راه وجود دارد:

الف - دوری از خطر

ب - جلوگیری از خطر

ج - پذیرش خطر

الف - دوری از خطر

اولین راه مبارزه و مقابله با خطر و خسارت ناشی از آن دوری جستن از خطر است. لکن در کار کشاورزی برای همه کشاورزان و تحت شرایط گوناگون میسر نیست که مثلاً "بهترین زمین را در اختیار داشته باشند. بعلاوه باز هم از همه خطرات نمیتوان گریخت و فقط پاره‌ای از آنها را مثل سیل میتوان برطرف نمود.

ب - جلوگیری از خطر

دومین و مهمترین راه مقابله با خطر جلوگیری از آنست. این امر به معنی کاهش نامعلومی طبیعت از طریق ارتقاء سطح فنی و اعمال مدیریت شایسته و کاردان می باشد. در این مبارزه هزاران ساله برای تفوق بر طبیعت پیشرفتهای بسیاری حاصل شده است. ایجاد انبارها برای ذخیره محصولات کشاورزی، ابداع شیوه‌های نوین آبیاری و بسیاری از تحولات تکنولوژیکی با کاربرد مؤثر در بخش کشاورزی در مجموع موجب کاهش امکان وقوع خسارت شده‌اند. تولید بذور مقاوم، ایجاد سیل بندان و... از جمله این سیاستهاست.

ج - پذیرش خطر

علیرغم همه پیشرفتهای فنی و تکنولوژیک خطر

– تمیز خسارات عمدی از غیر عمدی، زیرا عامل انسانی نقش اساسی در کاهش یا افزایش خطر دارد. مثلا " غفلت کشاورز منجر به مرگ دامها خواهد شد و یا در یک مزرعه با عدم توجه به ساختن زهکش مناسب زمینه را برای جاری شدن سیل فراهم نماید .

– تشخیص عامل واقعی خسارت مثلا " تگرگ که بخش مهم و بسیار مشکل کار بیمه میباشد .

– مشکل بزرگتر عدم اطمینان به ثبات طبیعت میباشد . پیش بینی احتمال خطر در آینده با توجه به اطلاعات گذشته مشکل عمده میباشد . آمارهای میانگین گذشته هم در مورد طبیعت چندان با ثبات و قابل اتکا نیست و یکسال میتواند همه معدلها را بهم ریزد .

تحلیل ریسک و محاسبات تعرفه در بیمه محصولات کشاورزی

هدف از بررسی و تحلیل ریسک Risk Analysis ارزیابی آمارها و اطلاعات موجود و در دسترس بمنظور رسیدن به سطوح مختلف تعرفه‌هاست بگونه‌ای که ثبات مالی سازمان بیمه را در بلندمدت تأمین نماید . در تجزیه و تحلیل ریسک هم چنین تأثیرات عواملی چون بازده استاندارد محصول و اختلاف در برداشت محصول کشاورزان در روستاها، مناطق و استانها مورد دقت نظر قرار میگیرد . نتایج آماری بدست آمده میبایستی به دقت مورد تفسیر قرار گرفته و تأثیر متقابل عواملی را که میتوانند روی بنیه مالی سازمان بیمه نتایج مثبت و منفی بگذارند بررسی نمود. بعنوان مثال :

– گروههایی از کشاورزان با ضریب ریسک بالا وجود دارند که همیشه مایلند محصول خود را بیمه نمایند – بررسی و تحلیل آمارهای خسارات و بازده محصول لزوماً ما را به ارزیابی وضعیت مالی سازمان راهنمایی نمیکند .

و بالاخره ابهامات بسیاری ممکن است پس از شروع عملیات اجرایی بیمه بروز نماید .

ذهنی شرایط برای بیمه فراهم باشد. از دیدگاه ذهنی میبایستی این فرهنگ پذیرفته شده و آمادگی در کشاورز باشد که لزوم بیمه را درک کند .

از جنبه عینی نیز کشاورز میبایستی قادر باشد هزینه بیمه را بپردازد یا عبارتی توان مالی پرداخت حق بیمه را داشته باشد .

در هر صورت چه با کمک دولت و چه بدون آن مردم باید " ضرورت " و " اهمیت " بیمه را درک کنند و آمادگی پذیرش قسمتی از هزینه‌ها را داشته باشند . در غیر اینصورت این برنامه بیمه نخواهد بود و ضمن مفایرت با مفهوم بیمه بصورت یکی از اشکال کمکهای دولت درمیآید .

تقسیم‌بندی فوق را میتوان بشکل دیگری بیان نمود . بر این اساس میتوان شرایط لازم برای بیمه نمودن خطرات کشاورزی را بشکل زیر طبقه‌بندی نمود :

۱- خطر واقعی باشد . بعبارت دیگر خسارت غیر قابل پیش بینی و کاملاً " احتمالی باشد . در ارتباط با این امر بشر میتواند دو نقش مثبت و منفی در مقابله با خصلت غیر قابل پیش‌بینی بودن خطر داشته باشد . مثبت از این جهت که احتمال وقوع خسارت را تشدید کند . مثلا " در مسیل تأسیساتی احداث کند که جلوی عبور آب را سد کند . در این حالت هر باران عادی میتواند تبدیل به سیل شود . نقش منفی از این دیدگاه که احتمال وقوع را کاهش دهد . مثل ساختن شبکه‌های آبیاری که زیان ناشی از بارانهای شدید را کم میکند .

البته یک اصل منطقی میگوید در جائیکه همیشه خسارت وارد میشود (مثل سیل‌ها) چاره کار در بیمه نیست بلکه ساختمان تأسیسات محافظتی مثل سیل‌بند راه حل آنست .

۲- در مقیاس وسیع قابل اندازه‌گیری باشد . خطر میبایستی دروسعت و مقیاسی باشد که با استفاده از قوانین علم احتمالات بتوان آنرا اندازه‌گیری کرد . مشکلاتی که در این راه وجود دارند عبارتند از :

تصمیم‌گیری نهائی در مورد گزینش و تعیین نرخ‌های متعدد تعرفه در هر طرح بیمه بخصوص در مرحله آزمایشی آن نه تنها بر پایه تحلیل عینی اطلاعات بدست‌آمده از سوابق گذشته قرارداد، بلکه از تأثیر متقابل برنامه بیمه بر نتایج آماری حاصله نیز متأثر می‌باشد. کمبود اطلاعات در مراحل اولیه بررسی و تحلیل ریسک ایجاب مینماید تا بعلت عدم اطمینان از متعادل بودن تعرفه و سود پیش‌بینی شده سازمان، فعالیت بیمه بطور مستمر زیر نظر بوده و بروز هرگونه حوادث پیش‌بینی نشده را در اولین فرصت خنثی نمود.

گزینش تعرفه یکسان یا تعرفه خاص برای هر خطر

در تدوین هر طرح بیمه محصولات اهدافی که سازمان بیمه بمنظور تحقق آنها بوجود آمده تعیین کننده شیوه نرخ‌گذاری تعرفه‌ها می‌باشد. در اینجا سه روش اجرایی نرخ‌گذاری تعرفه بررسی میشود:

- ۱- یک تعرفه واحد برای کلیه کشاورزان، یا
- ۲- تعرفه واحد برای کلیه کشاورزانیکه در یک محدوده معینی از نظریسک قرار دارند، که این محدوده ریسک میتواند یک ناحیه کوچک، مناطق بزرگی از یک استان، و یا محدوده‌های طبیعی باشد، بدین ترتیب هر محدوده ریسک یک تعرفه خاص خود دارد. و یا
- ۳- برای هر کشاورز یک تعرفه معین: در این طبقه - بندی میتوان در مواردی مثلاً "ردیف ۱ را به ردیف ۳ نزدیک نمود. عبارت دیگر زمانیکه یک تعرفه واحد برای کلیه کشاورزان تعیین شده است دادن تخفیف به کشاورزان نمونه خود نوعی تعیین تعرفه خاص تلقی خواهد شد.

دلایلی که در تعیین تعرفه واحد و یکسان برای کلیه کشاورزان میتوان اقامه نمود اختصاراً "بقرار زیر است:

- تعرفه واحد به کشاورزان مناطق پرخطر کمک مینماید تا خود را بیمه نمایند، زیرا در غیر این صورت آنها

بعلت بالا رفتن تعرفه قادر به تأمین حق بیمه نخواهند بود. بدین ترتیب منابع مالی سازمان بیمه از مناطق کم خطر بسمت مناطق پرخطر جریان خواهد یافت. - تعرفه یکسان از دیدگاه سیاسی - اجتماعی نیز نوعی رعایت عدالت اجتماعی تلقی میشود. در مقابل، دلایلی نیز بر علیه برقراری تعرفه یکسان ایراد شده است:

- کشاورزان مناطق کم خطر از اینکه به مناطق پرخطر سوبسید بپردازند دلگیر خواهند شد.

- چنانچه طرح بیمه اجباری نباشد کشاورزان مناطق کم خطر تمایلی به بیمه شدن نشان نخواهند داد. که در این صورت موجب کاهش تعداد بیمه‌گران در این مناطق خواهد شد. بنابراین سازمان بیمه قادر به ایجاد تعادل مابین حق بیمه‌های دریافتی و خسارات پرداختی نشده و توازن مالی بیمه‌گر بکلی مختل خواهد شد.

- بمنظور حفظ سطح مشارکت کشاورزان و تحکیم ثبات مالی سازمان میبایستی برنامه بیمه محصول اجباری باشد.

در این بحث بر سر تعیین تعرفه عامل مهمی بنام سوبسید دولت وجود دارد که میتواند به کلیه مشاجرات فوق خاتمه داده و تا حدودی عدم تساویها را تعدیل نماید. بدین ترتیب انگیزه کافی برای کشاورزان مناطق کم خطر ایجاد خواهد نمود.

تعیین سطوح تعرفه و غرامت

در تعیین نرخ تعرفه علاوه بر نکاتی که تشریح شد مواردی پیرامون نرخ تعرفه و میزان پرداخت غرامت توسط بیمه‌گر میبایستی مورد توجه قرار گیرد که عبارتند از:

- ۱- نرخ تعرفه یا عبارت دیگر حق بیمه خالص یا مبلغی که کشاورز میپردازد میبایستی با واقعیات موجود از دیدگاه اقتصادی منطبق باشد به سخن دیگر میبایستی قدرت مالی کشاورز برای پرداخت تعرفه در تعیین آن مدنظر باشد. در این زمینه تناسب

کار روی باقیمانده محصول ادامه داده و با کار بیشتر بازده خود را به حداکثر برساند. در این صورت کلیه هزینه‌های جاری تولید صورت میگیرد و لذا در رقم برداشت غرامت کاهش داده نخواهد شد. بدیهی است بهنگام وقوع خسارت کلی طی دوره زراعی غیر منطقی خواهد بود که کشاورز همچنان هزینه نموده و بکار تولید ادامه دهد و لازمست با صرف نظر از ادامه فعالیت تولیدی از صرف مخارج بیشتر مانند دادن کود، سمپاشی و هزینه‌های برداشت خودداری نماید. در این حالت این هزینه‌ها که انجام نشده از کل غرامت کسر خواهد شد.

در طراحی برنامه‌های بیمه کشاورزی لازمست اطلاعات کافی پیرامون هزینه‌های تولید و نهاده‌های کشاورزی در هر مرحله از تولید از مراکز تحقیقات کشاورزی و سایر منابع آماری موثق جمع آوری گردد. اهمیت صحت ارقام فوق و مشخص بودن کلیه اجزاء آن بهنگام تعیین "درصد حداکثر پوشش بیمه‌ای" در هر مرحله از تولید مشخص میشود. این سیستم بیمه که پوشش هزینه‌های تولید را دربرمیگیرد بعلت پائین بودن نرخ‌های حق بیمه برای کشاورز از مطلوبیت بیشتری برخوردار است.

مناطق غیر قابل بیمه

مناطق که همواره در معرض خطر هستند و گزارشات خسارت حاکی از استمرار حادثه در آن نواحی است و از نظر فنی قابلیت اراضی برای کشت محصولات گوناگون مورد تأیید نمیباشد، نمیایست زیر پوشش بیمه قرار گیرند. تصمیم‌گیری در مورد این‌گونه مناطق و اراضی میبایستی متکی بر اطلاعات آماری چند ساله بوده و هر قضاوتی روی نظرات ارزیابان در بازدیدهای موردی از مناطق میتواند گمراه‌کننده باشد

و رابطه منطقی مابین هزینه‌های تولید و هزینه بیمه لازمست رعایت گردد. هرچند که از سوی دیگر میبایستی نرخ تعرفه بگونه‌ای تعیین شود که پوشش کافی برای کشاورز تأمین نماید.

نرخ تعرفه در کشورهای مختلف تفاوت فاحش دارد، زیرا درصد احتمال وقوع خطرات تحت پوشش از کشوری به کشور دیگر و حتی از یک ناحیه به ناحیه دیگر متفاوت میباشد. از سوی دیگر با توجه به وضعیت اقتصادی کشورها هزینه‌های تولید نیز قابل مقایسه نیست. بهمین جهت ملاحظه میشود که مثلاً "تعرفه بیمه محصول برنج با پوشش مشابه در دو کشور بین ۱% تا ۸% در نوسان است.

۲- حق بیمه ناخالص که همان تعرفه باضافه هزینه‌های اداری است، میبایستی از دیدگاه محاسبات آماری از ساختمان مستحکمی برخوردار باشد. عبارت دیگر لازمست در تعیین نرخ تعرفه و حق بیمه ضمن احتساب کلیه هزینه‌های اداری و اجرائی سهمی هم برای خسارات ناشی از فاجعه‌های عمومی و همچنین درصدی جهت جبران اشتباهات احتمالی آماری در نظر گرفته شود. بعلاوه مبالغی هم بمنظور جبران کاهش درآمد ناشی از دادن تخفیف به کشاورزانیکه در یک دوره اعلام خسارت ننموده‌اند میبایستی ذخیره گردد.

نقش زمان وقوع خسارت در نرخ‌های تعرفه

در یک برنامه بیمه محصول که هدف بیمه‌گر جبران هزینه‌های تولید میباشد چهارچوب سیستم جبران خسارت بگونه‌ای است که بهنگام وقوع حادثه کلیه هزینه‌های نهاده‌های کشاورزی، به میزانی که خسارت وارد شده، جبران گردد. در اکثر موارد وقوع خسارت بصره و صلاح اقتصادی کشاورز است که به

پاورقی

۱- برای اطلاع بیشتر در مورد این تقسیم‌بندی

رجوع کنید به:

1-Agricultural Insurance, P.K. Ray, F.A.O., Rome, 1967.

2-Alfred Manes, Encyclopuedia of Social Sciences.